

שקיעת החמה בטומאה המצריכה הערב שמש – אין ספק שהסיח דעתו ועליו לקדש. הספק, אפוא, בנטמא כל גופו סמוך לשקיעת החמה (גמ') או בטומאה שאינה טעונה הערב שמש (רמב"ם, ויש אומרים שלדעתו בנטמא סמוך לשקיעה ודאי הסיח דעתו, מפני המתנת בין השמשות). הרמב"ם הכריע בספק זה, שלכתחילה לא יעבוד ובדיעבד לא חילל עבודתו.

טומאת הידים שהוזכרה – יש אומרים שאינה אלא בפגול ונותר, שכן שאר הדברים המטמאים את הידים לא נגזרו במקדש. ויש אומרים שגזרו בכל הטומאות אף במקדש, על כל פנים לענין שאסור לכהן לעבוד עד שיטביל ידיו.

מערכה מג. קידוש בתוך הכיור (כא,א)

בלא כלי כלל, אלא בידו, ואילו רחיצה בכיור, בכל אופן שהוא, חשובה "ממנו"¹.

רב נחמן בר יצחק מנסה לפשוט את הספק ולהוכיח שניתן לקדש כך, מברייתא האומרת שטבילה במקוה אינה מועילה כקידוש, ומשתמע שאם היה עושה כן בכלי שרת – הרי זה קידוש; והגמ' דוחה את ראייתו, ואומרת שגם אם אסור לקדש באופן כזה – היה מקום לחשוב שטבילה במקוה תועיל כקידוש, והברייתא באה להוציא מסברה זו.

פסק ההלכה

באור זרוע (הלכות נטילת ידים סי' סא) כתב על ספקה של הגמ': "דהואיל דקידוש דאורייתא – אזלינא ביה מספק לחומרא, הואיל ולא איפשט". לעומת זאת, מדברי כמה ראשונים נראה שהבינו שהגמ' פושטת את הספק לחומרא. כך לשון הרמב"ן (חולין קז,א): "מדאיבעיא לן גבי קידוש ידים ורגלים במסכת זבחים אי שייך ידיה בכיור אי הוי רחיצה או לא, ופשטינן דלא משום דממנו אמר רחמנא ולא בתוכו", וכן ברשב"א ובריטב"א שם². הרא"ה (בדק הבית ב"ו ש"ד, מהדו' מוסד הרב קוק עמ' תשכה) כותב אף הוא בפשטות שבקידוש "בעינן מכח כלי, דרחמנא אמר ממנו ולא בתוכו", ולדעתו מכאן למדו גם להלכות נטילת ידים (ראה להלן), וכיוצא בזה בספר החינוך מצוה קי³. אולי טעמם, שהסברה הפשוטה היא לדרוש "ממנו – ולא בתוכו", וכל

ב. מדובר בידיים שנטמאו מחמת פיגול או נותר, כפי שפירש רש"י (ד"ה ונטמאו), וטומאה זו, שנגזרה במיוחד על הקדשים, נאמרה גם במקדש⁷. ג. יש אומרים שדברי ר' עקיבא שנויים במחלוקת⁸, ואם כן אפשר שהברייתא סוברת כדעה שגזרו על טומאת ידים גם במקדש.

סיכום

הגמ' מסופקת בדינו של כהן שקידש ידיו ורגליו ואחר כך נטמא, האם לאחר שנטהר עליו לשוב ולקדש מפני היסח הדעת. אם רק ידיו נטמאו – אין צורך בקידוש, כי לא הסיח דעתו (ערוך השולחן ושפת אמת), או כי לא גזרו חכמים בטומאה קלה (דביר הקודש). אם נטמא כל גופו זמן רב לפני

קידוש ידים ורגלים מתבצע, בדרך כלל, על ידי פתיחת ברזי הכיור והזרמת מימיו על ידיו ורגליו של הכהן. הסוגיה דנה באפשרות לקדש ידים ורגלים באופן אחר, על ידי הכנסת ידי הכהן ורגליו אל תוך הכיור. סביב סוגיה זו דנו הראשונים בשאלה, האם קידוש ידים ורגלים טעון "כח גברא", כלומר, שהמים יגיעו אל גופו של הכהן מכוח אדם השופך אותם. לשאלה זו השלכה מעשית חשובה על דרך הקידוש, כפי שיתבאר.

סוגיית הגמרא

הגמ' מסתפקת האם הכהן חייב לקדש דווקא על ידי שפיכה מתוך הכיור, כפי שניתן להבין מדיוק לשון הפסוק: "ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם" (שמות ל,יט), או שניתן לקדש ידים ורגלים גם בתוך הכיור, כלומר שהכהן יטביל את ידיו ורגליו בתוך הכיור, ומעשה זה יחשב קידוש.

לשון הגמרא: "ממנו אמר רחמנא, ולא בתוכו, או דילמא אפילו בתוכו?". לא התבאר בגמ' טעמו של הצד השני, מדוע "ממנו" עשוי להתפרש גם כ"אפילו בתוכו". בעל הלכות גדולות (סוף הלכות ברכות) מסביר זאת: "או דילמא... האי 'ממנו' לאפוקי דאי שקיל מיניה במאנא, אי נמי דשקיל בחדא ידיה ומשא אידך". נראה שכוונתו שהמילה "ממנו" באה למעט כלי חול, כדברי הגמ' להלן (כב,א), או רחיצה

1. להשיב, שהמילה "ממנו" כתובה פעמיים בעניין הכיור, בפרשת כי תשא (שמות ל,יט) ובפרשת פקודי (שמות מ,לא).

2. ראשונים אלה כותבים זאת בשם בעל הלכות גדולות, אולם בבה"ג (סוף הלכות ברכות) כתוב: "דאיבעיא להו כהן מהו שיקדש ידיו במי כור... ואמר רב אחאי שמע מינה מדקמיבעיא להו לרבנן הכי - שמע מינה פשיטא להו דכי האי גוונא רחיצה מיקריא...", ולא כתב שהבעיה נפשטה.

3. אלא שלדעתו לא למדו מקידוש לנטילת ידים לעניין זה, וזו אחת מן הראיות כנגד ייחוסו של הספר לרא"ה.

7. עולת שלמה. עצם הגזרה על פיגול ונותר אינה מוכיחה שטומאה זו קיימת גם במקדש, שכן ניתן להעמידה בירושלים דווקא, אם כי מסתבר שקרבן שהתפגל לא יגיע לירושלים כלל. ברמב"ם (הל' שאר אבות הטומאות ח,א-ו) משמע שלא חילק בין פיגול ונותר לבין יתר המטמאים את הידים.

8. כן כתבו בקרבן העדה ופני משה לירושלמי פסחים פ"ז ה"ו בעניין "פסח הבא בטומאת ידים", ועיין שיירי קרבן שם.

9. לכאורה הסוגיה להלן כב,א, הממעטת כלי חול מ"ממנו" (לפי מסקנתה), פושטת את הספק כאן לקולא (והיה מקום לומר שהספק כאן אינו אלא אליבא דאביי שם, שלא למד מ"ממנו" להוציא כלי חול, ולפי המסקנה כאן אין מקום לספק זה). אך יש

קורקוס; כסף משנה). אך יש שכתבו טעמים מיוחדים לפסק זה: מפשט הברייתא שהביא רנ"י מוכח שניתן לקדש על ידי הכנסת גופו לכיור, ואף שהגמ' דחתה ראייה זו – יש להכשיר על כל פנים בדיעבד (ר"י קורקוס בתירוץ שני). ועוד: הדיוק מהמילה "ממנו" אינו מוחלט, שהרי מילה זו נצרכת לדרשה אחרת⁷, אלא שניתן לשמוע ממנה שתי הלכות, מכך שלא נאמר "ורחצו בו". לפיכך דינו אם נלמד ממנה שלכתחילה אין רוחצים כך, אבל אין מקור לפסול בדיעבד (קרית ספר). על פי טעמים אלו, פסק הרמב"ם איננו בתורת ספק, אלא בתורת ודאי. נפקא מינה אפשרית, במקרה שקיבל את הדם וטרם זרק אותו על המזבח, שאם קידושו כשר רק מספק – עליו לקדש ידיו ורגליו בשנית, ואם ודאי לנו שהוא כשר בדיעבד – אין צורך בכך⁸.

'כח גברא' בקידוש ידים ורגלים

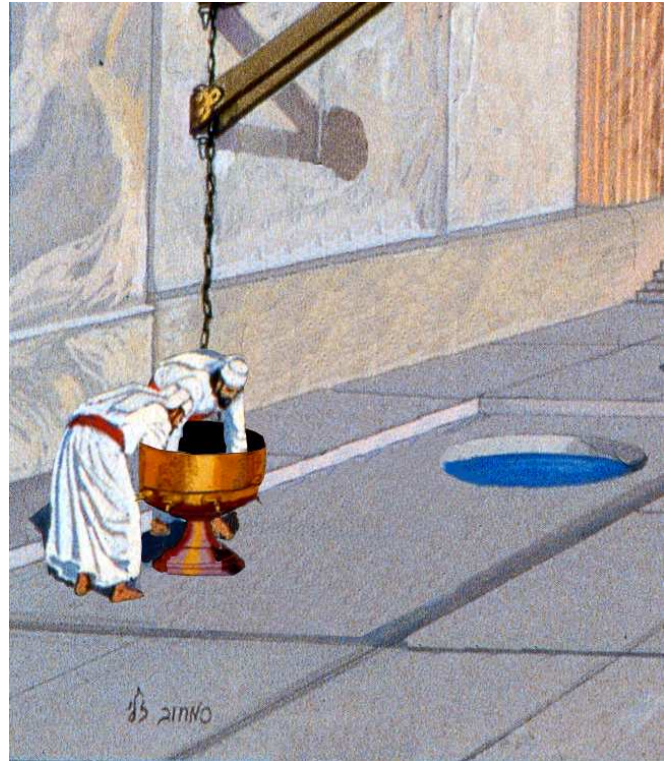
המושג "כח גברא" פירושו, שמעשה מסוים נעשה מכוח הישיר של האדם, ולא כתוצאה עקיפה ממעשיו. בכמה הלכות בתורה מצאנו, שנדרשת פעולה הנעשית בכוח הישיר של האדם, כגון בשחיטה (חולין טז, א). כמו כן באיסור רציחה, רק רציחה הנעשית על ידי מעשה ישיר של האדם נחשבת כמעשה רציחה המחייב מיתת בית דין (סנהדרין עז, ב).

בהקשר זה מצאנו, שיש הבדל בין שפיכת מים למקום כלשהו לבין הסרת מחסום העומד בפני המים, כך שהם יכולים כעת לזרום מאליהם: שפיכת מים נחשבת כ"כח גברא", ואילו בהסרת מונע קיים חילוק (המופיע בסוגיות הנ"ל על שחיטה ורציחה) בין 'כח ראשון' ל'כח שני': המים הבאים ב'כח ראשון' (ומניעים את סכין השחיטה, או גורמים הריגה) נחשבים כ'כח גברא', ואילו המים הבאים ב'כח שני' אינם נחשבים 'כח גברא'⁹.

בהלכות נטילת ידים מצאנו, שיש צורך בכח גברא (חולין קז, א). לכאורה, יש ללמוד מכאן, שגם בקידוש ידים ורגלים נדרש כח גברא, שהרי הלכות נטילת ידים נסמכות על הלכות הקידוש¹⁰. מאידך, בכיור במקדש היו ברזים, שפתיחתם הזרימה מים על ידי הכהנים ורגליהם, ולכאורה,

הדיון מתעורר רק מפני ראיית רב נחמן בר יצחק מהברייתא שניתן לקדש בתוך הכיור⁴, ומאחר שהגמ' דוחה את ראייתו – חזרנו לסברה הפשוטה שאין לקדש בתוך הכיור⁵.

בטעמו של דין זה כתב בספר החינוך (מצודה קו), שאין זה דרך כבוד לרחוץ ידיו בתוך הכיור, וכנראה כוונתו שהרוחץ באופן זה מלכלך את המים.

כהנים מכניסים ידיהם לכיור. הסוגיה דנה האם ניתן לקדש ידים ורגלים באופן זה, ולהלכה אין לעשות כן, ולדעת הרמב"ם בדיעבד עבודתו כשרה.

הרמב"ם פוסק (הל' ביאת מקדש ה, י): "ואין מקדשין בתוך הכיור או בתוך כלי השרת אלא מהן, שנאמר 'ורחצו אהרן ובניו ממנו' – ולא בתוכו. ואם קידש בתוכו ועבד – לא חילל⁶". בפשטות דעתו שזהו ספק, כאור זרוע, ופסק כאן כדרכו בספקות בדיני הקדשים (ראה מערכה לג), שלכתחילה אין לעשות כן, ובדיעבד עבודתו כשרה (ר"י

4. הדבר דומה למה שכתבו תוס' בכמה מקומות (כגון בתוס' בבבא מציעא כא, א ד"ה וכמה), ששאלת הגמ' נובעת מהידיעה שקיימת תשובה מסוימת, והמשיב הוא שהעלה את השאלה.

5. בדוחק יש לומר שלשון הרמב"ם "ופשטינו דלא" אינה בדווקא, אלא רוצה לומר שהצד שלא הוא משום "ממנו" ולא משום שעצם מושג הרחיצה שולל אופן זה. עיקר דברי הרמב"ם וסיעתו שם אינו הדיון בהלכות קידוש ידים ורגלים, אלא במה שניתן להסיק ממנו לגבי הלכות נטילת ידים.

6. בתוס' בסוטה טו, ב ד"ה מה מים, לגרסת המהרש"א שם ופירושו, הזכיר אפשרות של קידוש על ידי הכנסת ידיו לכיור, ופירש המהרש"א שדעתו כרמב"ם שקידוש באופן זה כשר בדיעבד.

7. להוציא כלי חול; אך ראה לעיל הערה 1.

8. עיין באבן האזל הל' ביאת המקדש ד, ו, המובא במערכה לח. אלא ששם תלה זאת בהבדל בניסוחו של הרמב"ם בין הלשון "עבודתו כשרה" לבין הלשון "לא חילל", ולפי הבחנה זו נמצא שהפסק כאן הוא בתורת ספק.

9. להגדרת המושגים "כח ראשון" ו"כח שני" עיין באנצ' תלמודית כרך יח עמ'

תשסב-תשסג, ובספר 'בירור מושגים - כוח כוחו וכוח שני בהלכה'.

10. בדברי הראשונים מצוין בכמה מקומות הקשר בין נטילת ידים לקידוש, דהיינו, שהלכות נטילת ידים מדרבנן נלמדו מן הדוגמא של קידוש ידים ורגלים מדאורייתא. כך, למשל, כותב השאילתות (פרשת מצורע, שאילתא ז): "לא משינן [בנטילת ידים] אלא ממנא, כדתנן בכל הכלים נוטלין לידים... מאי טעמא? אסמכינן רבנן אמאי חטאת, אי נמי אקידוש ידים ורגלים דמקדש".

המקור לקשר זה בין נטילה לקידוש מופיע כבר בספרי, על הפסוק (במדבר יז, ז): "עבודת מתנה אתן את כהונתכם": "לעשות אכילת קדשים בגבולים כעבודת מקדש במקדש: מה עבודת מקדש במקדש - מקדש ידיו ואחר כך עובד, אף אכילת קדשים בגבולים - מקדש ידיו ואחר כך אוכל" (וכן בספרי זוטא שם). ובתנא דבי אליהו רבה פט"ז: "ולמדנו רחיצת ידים מן התורה ממש ואהרן ובניו...".

אולם הראב"ה (סי' אלף קט) מביא את דברי השאילתות הנ"ל, וכותב: "ולא ידענא אי לכל מילי מדמי להו למי חטאת ולקידוש ידים ורגלים... דדילמא היכא דאיתמר איתמר, דהא חזינון שיש חילוקין ביניהם...". לדיון על היחס בין נטילת ידים לקידוש עיין גם בספר החינוך מצוה קו ובמרומי שדה להלן כב, א.

שיטה ב: פתיחת הברז מחשיבה את כל המים כבאים מ'כח גברא'

דעת הרא"ה (בדק הבית ב"ו ש"ד), שגם בקידוש נדרש כח גברא, בדומה לנטילה, אך המושג 'כח גברא' שנאמר בנטילת ידים ובקידוש שונה מזה שנאמר בהלכות שחיטה ורציחה הנ"ל. אין צורך שהמים יבואו מכח אדם, אלא מ'כח כלי', ולשם כך אין הכרח שמישהו יטה את הכלי וישפוך על ידיו, אלא גם שפיכה מהברז כשרה, כמו בקידוש¹³. כעין שיטה זו כותבים גם הריטב"א והר"ן (חולין קז,א). ברמב"ן בעבודה זרה (נט,ב ד"ה ההיא חביתא) מתבאר כשיטה זו, אך מטעם אחר, שלדעתו פתיחת ברז והוצאת המים נחשבים ככח גברא ממש לכל דבר ועניין.

שיטה ג: הקידוש אינו נעשה מן הברז, אלא מכלי אחר

שיטת התרגום יונתן וכמה מן הגאונים (הובאו לעיל מערכה לו), שבקידוש ידים ורגלים היו הכהנים שופכים את מי הכיור לכלי וממנו יוצקים על ידיהם ורגליהם. אפשר שהמקור לשיטתם הוא דין כח גברא בנטילה, ולדעתם הוא הדין בקידוש (ציץ אליעזר ח"ג סי' לב; ח"ח סי' ז אות ט). יתכן לפרש אחרת (כפי שביארנו במערכה הנ"ל), שהשיקול שעומד ביסוד דברי התרגום אינו עניין כח גברא, ולא דיבר התרגום אלא על הכיור שבמשכן, שלדעתו לא היו לו דדים, והכל מודים שבמקדש הקידוש היה ישירות מן הכיור.

שיטה ד: הקידוש נעשה מהברז, אך באופן מיוחד שהיה בו כח גברא

שיטת ספר התרומה (סי' עז), שגם בקידוש נדרש 'כח גברא' ממש, כהגדרתו בהלכות שחיטה. לפיכך, שפיכת המים על ידי פתיחת הברז מועילה רק אם כל כמות המים הדרושה יוצאת מן הברז מיד עם פתיחתו, ואם לא כן – יש לסגור ולפתחו מחדש, וכלשונו: "ומה שמקדשין ידיהם מן הכיור, כגון שהיה ברזא בכיור, וכשהיה מושך הברזא היה מקלח על ידיו בקילוח ראשון. ואם לא היה די בקילוח ראשון, היה עוד תוחב הברזא בכיור ומושכה ורוחץ, דלעולם היה מכח גברא". כשיטה זו כותבים גם הסמ"ג (עשה כז) והמרדכי (ברכות סי' ר-רא)¹⁴.

האפשרות השניה המוצעת בספר התרומה, לפתוח ולסגור את הברז לסירוגין, מעוררת קושי, שכן יש לעשות את הקידוש בבת אחת, ראה לעיל מערכה לו. בים של שלמה (חולין פ"ח סי' כג) הקשה עוד על שיטה זו: "תימא, שלא אישתמיט בשום דוכתא שקידוש ידים בכיור היה צריך

פתיחת הברז אינה אלא כהסרת מחסום, והמים הבאים ב'כח שני' לא באים מכח גברא. הראשונים דנו בנושא זה, בין השאר על בסיס הסוגיה כאן על הכנסת הידים והרגלים לתוך הכיור, ויש ארבע שיטות בדבר.

שיטה א: בקידוש ידים ורגלים אין צורך בכח גברא

כמה וכמה ראשונים כותבים במפורש, שבניגוד לנטילת ידים – בקידוש יו"ר אין צורך בכח גברא. כך לשון ר' אברהם בן הרמב"ם בפירושו לתורה (שמות ל,יח): "ואני תמה עליהם ז"ל [כלומר, על חז"ל], איך הצריכו ברחיצת ידים לאכילה, או לקריאת שמע ותפילה, שתהיה מכח נותן¹¹, ורחיצה זו לעבודה מבוארת מבלי כח נותן, אלא הצינורות שנקראו דדים". כיוצא בזה הקשה הרשב"א (חולין קז,א) בשם תוס', וכן כתב הרשב"א עצמו בתורת הבית (ב"ו ש"ד, מהדו' מוסד הרב קוק עמ' תשכד), וביתר ביאור במשמרת הבית (שם, עמ' תשכה), שם כתב: "דמהיכא ייתי ליה דבקידוש ידים בעינן כח אחר? והלא דדין היו בכיור שהמים מקלחין מהן, ובהן היו מקדשין ידים ורגליהם. ואפילו תמצא לומר שהם היו פותחין את הדדין...". משתמע שהניח בפשטות שהמים זרמו כל הזמן מהמעייין לכיור וממנו לדדין.

כמו כן כותב הראב"ד (בשו"ת, סי' כג): "ומה שאמרו במים ראשונים שצריכין כלי וכח אדם, לא ידעתי מאין יצא להם. ואיפשר כי הכלי למדוהו מקידוש ידים ורגלים, שהיה מן הכיור, אבל כח אדם לא ידעתי מאין...".

באור זרוע (סי' סא) השיב על תמיהה זו, שעניין כח גברא בנטילת ידים לא נלמד מקידוש ידים ורגלים, אלא מהזאת מי חטאת, ומוכח מדבריו שבקידוש אכן אין צורך בכח גברא. כך גם מובא בבית יוסף (או"ח סי' קנט) בשם הגהות מיימוניות (ואינו לפנינו): "וכתבו הגהות מיימוניות, דהא דבעינן כח אדם נפקא לן מדכתיב 'והזה הטהור' דבעינן כח גברא".

אף המאירי בהלכות נטילת ידים שלו (קונטרס בית יד, שער שביעי) כותב: "מים ראשונים צריך שיבואו מכח אדם, ובשאלתות למדוה ממני חטאת", כלומר, ולא מקידוש יו"ר¹². וכך כתב בפירושו בהמשך: "היה נקב בחבית ובו ברזא והוא מסיר הברזא ונוטל, אם נטל מכח ראשון – הרי הוא כח אדם... אם כן כל זמן שלא נטל כל צרכו בפעם ראשונה – מחזיר את הברזא ומסירה כשירצה ליטול פעם אחרת, ואף על פי שבכיור הותר בדרך זה, בנטילה מיהא אינו כלום".

11. מקור המושג 'כח נותן' ברמב"ם הל' ברכות ו,ו, ועיין שם הל' יג ובראב"ד.

12. בניגוד לדבריו לעיל מיניה, שער ששי, לגבי הלכות הכלי: "אין נוטלין את הידים אלא מן הכלי, ודבר זה אנו למדין מקידוש יו"ר שבכיור". בשאלתות (הובא לעיל הערה 10) לא נאמר במפורש שדין כח גברא נלמד ממני חטאת, אלא שדין כלי בנט"י נלמד מקידוש יו"ר או ממני חטאת.

13. הרא"ה דן בהמשך על הפקעת המולייאר (תוספתא בידיים א,ח), הדומה

לפתיחת ברז וכשרה לנטילת ידים (לדעת תנא קמא שם, ור' יוסי חולק), ומפרש את הדין בשתי דרכים. על פי הדרך השניה, ההיתר ליטול או לקדש מן הברז מותרנה בכך שהכהן התחיל לקדש מיד עם הפתיחה, ולאחר שהתחיל לקדש בכח אדם – יכול להמשיך ולקדש באותו קילוח גם כעבור זמן, כשבטל כח האדם.

14. הרא"ש (חולין פ"ח סי' יד) ועוד ראשונים כותבים דין זה בנט"י, שהנוטל מברז צריך לפתוח ולסגור חליפות (וכן נפסק בשו"ע או"ח קנט,ט), ולא ציינו שמקורו בקידוש יו"ר.

תנאים (במסכת ידים פ"א מ"ה, שם נחלקו תנא קמא ור' יוסי על הנוטל ידיו מחבית שהיטה על צידה), והסוגיה בחולין הולכת כר' יוסי המחמיר, ואילו דעת בה"ג מתאימה לשיטת חכמים. להלכה כותבים תוס' שצריך להחמיר, "כיוון דסוגיא דשמעתין כר' יוסי" (וכן כתב הרא"ש בחולין פ"ח סי' יג). לדעתם הסוגיה כאן שואלת על פי דעת חכמים, ולא מפני שהלכה כמותם (סמ"ג עשה כז); או שאלו סוגיות חלוקות, ויש להכריע כסוגיה בחולין (לב אריה' בחולין שם), מפני שנאמרה כהלכה למעשה¹⁷. נמצא, להלכה, שהמקדש ידיו ורגליו בהכנסתם לתוך הכיור – לא עלה לו הקידוש אף בדיעבד.

יש שיישבו את שיטת בה"ג עם הסוגיה בחולין המצריכה כח גברא, שהכנסת הידים לכלי נחשבת "כח גברא", כי האדם משכשך את ידיו במים (רוקח סי' שכח)¹⁸. על פי זה, הספק בסוגיה כאן הוא במי שלא רק מכניס ידיו לכיור, אלא גם משכשך ומנענע את המים (כלשון בה"ג: "מהו למישך ידיה במי כיור"), ומשום כך נחשבים המים כבאים אליו מכוחו.

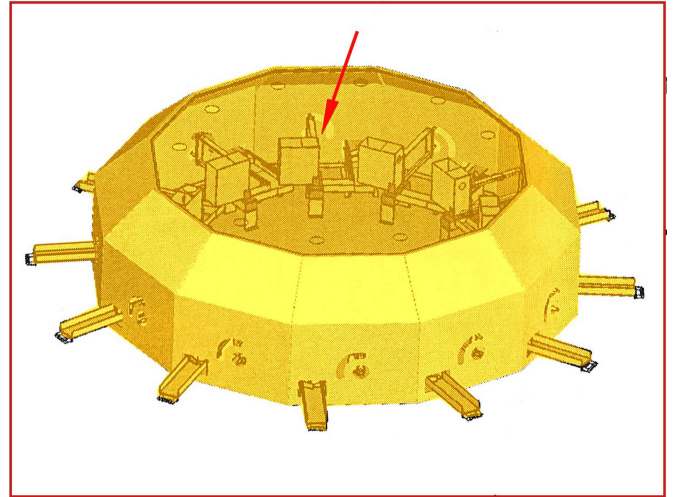
סיכום

הגמ' מסופקת האם ניתן לקדש ידים ורגלים על ידי הכנסתם לכיור. יש מהראשונים שכתב שהדבר נשאר בספק, וספקו להחמיר (אור זרוע), וכמה ראשונים נקטו שהספק נפשט לחומרא (רמב"ן רשב"א רא"ה וריטב"א). הרמב"ם פסק שלכתחילה לא יקדש כן, ובדיעבד עבודתו כשרה. יש שפירשו שזוהי הכרעה מחמת הספק (ר"י קורקוס), ויש שפירשו שכך הדין בגדר ודאי (ר"י קורקוס בתירוץ שני; קרית ספר).

נחלקו ראשונים האם קידוש ידים ורגלים טעון כח גברא; רבים הראשונים הסוברים שלא (ר' אברהם בן הרמב"ם; רשב"א, ועוד), שכן השפיכה מן הברזים איננה נחשבת "כח גברא". ויש סוברים שהקידוש טעון כח גברא, ופתיחת הברז נחשבת כח גברא (רא"ה ורמב"ן, מטעמים שונים). יש שהחמירו יותר, שפתיחת הברז נחשבת כח גברא רק בתנאים מסוימים, כגון שישפוך מים רבים בבת אחת, או יפתח ויסגור את הברז חליפות (ספר התרומה וסיעתו). ויש שאף אומרים שהכהנים לא רחצו ישירות מן הכיור, אלא באמצעות כלי קטן יותר, ממנו יצקו על ידיהם ורגליהם (שיטת תרגום יונתן).

על פי הדעה המצריכה כח גברא, יש אומרים שאין מקום כלל לקידוש ידים ורגלים בהכנסתם לכיור (תוס' בחולין). ויש אומרים שניתן להכניס ולשכשך, וזהו כח גברא (רוקח).

להוציא ולהחזיר. מסתבר, שכוונת ספר התרומה להכשיר זאת בדיעבד, ולכתחילה יש לתכנן את הכיור כך שלחץ המים וגודל הברז יאפשרו שפיכת כמות גדולה של מים מיד עם פתיחת הברז. אכן, כך כותב באור זרוע על פי דעה זו: "שהרד היה רחב הרבה עד כמלא [רביעית¹⁵], שכשהייה פותח הדרד היו נשפכין מכחו על ידיו, ולא הזכיר אפשרות של פתיחה וסגירה חליפות. לעניין נטילת ידים התקבלה בפוסקים דעת ספר התרומה, ולא כדעה השניה לעיל, שפתיחת ברז נחשבת "כח גברא" בכל מקרה (שולחן ערוך או"ח סי' קנט ס"ט, ועיין ביאור הלכה ד"ה בכל שפיכה).

פתרון בעיית כח גברא בכיור. לדעת רוב הראשונים בקידוש ידים ורגלים אין צורך ב"כח גברא", אך יש המחמירים בדבר. במכון המקדש נעשה כיור נחושת שיש בו פתרון גם לבעיה זו: הכיור מחולק לשנים עשר מיכלים (ראה את החץ בתרשים), והכהן מושך בידית ויוצק על ידיו בכוחו ממש כמות מים גדולה בבת אחת. באופן זה מתקיים דין "כח גברא" לכל הדעות.

הסוגיה כאן לאור הדין על 'כח גברא'

בפשטות נראה, שהכנסת הידים והרגלים לכיור אין בה 'כח גברא' כלל. אם כן יש לשאול על השיטה המצריכה כח גברא בקידוש, מדוע הגמ' מתלבטת האם ניתן לקדש באופן כזה? ועוד: הצד לפסול איננו נובע מהפועל "ורחצו", שאולי ממנו ניתן היה ללמוד שבעינין מעשה אדם דווקא, אלא הפסול נלמד מהמילה "ממנו" בלבד!

תוס' בחולין (קז,א ד"ה דלא) מביאים את שיטת בעל הלכות גדולות (סוף הלכות ברכות), שהתיר ליטול ידים בהכנסת ידיו לכלי, על סמך הסוגיה כאן¹⁶. תוס' מקשים עליו מהסוגיה בחולין שם, האומרת שבנטילת ידים בעינין כח גברא, וכותבים (בתירוץ השני) שדין זה שנוי במחלוקת

נטילת ידים. ודבריו צריכים ביאור, שהרי מאידך הסוגיה כאן היא "בדוכתא" להלכות קידוש! ונראה שכוונתו כנ"ל, שהלכות נטילת ידים נאמרו בגמ' כהלכה למעשה.

18. כעין זה כותב גם הריטב"א בחולין שם, אלא שלדעתו לא בעינין כח גברא כלל, אלא רק "כח כלי", והשכשוך הוא המחשיב זאת כ"כח כלי". ושיטת הרשב"א וסיעתו שאין צורך בכח גברא ואף לא בכח כלי, ופירש את הסוגיה בחולין בדרך אחרת.

15. מילה זו חסרה בכתבי היד, והושלמה על ידי המדפיסים בדפוס זיטומיר, וראה להלן מערכה מה.

16. שמסתפקת בקידוש רק בגלל מיעוט "ממנו", ומשמע שאופן זה נחשב רחיצה, ואם כן כשר בנטילת ידים (עיין מרומי שדה כאן).

17. בלב אריה כתב שהסוגיה שם עדיפה כי זוהי "סוגיה בדוכתא" העוסקת בהלכות